

Jiří Wolker (29. 3. 1900 Prostějov – 3. 1. 1924 Prostějov)

Český básník, představitel první vlny meziválečné české poezie.

Jiří Wolker pocházel z **měšťanské rodiny** dobře situovaného bankovního úředníka. Byl **mnohostranně nadaný** a již od dětství čerpal pro svůj život řadu různorodých podnětů. Doma i na **prostějovském gymnasiu** byl veden ke kulturně bohatému životu naplněnému literaturou a hudbou, prázdniny trávil v rodinné vile na Olomoucku – na významném poutním místě **Svatý Kopeček** s monumentálním barokním chrámem –, byl členem **skautského oddílu** vedeného zakladatelem českého skautingu Antonínem Benjaminem Svojsíkem (a v letech 1916 – 1917 se zúčastnil 2 letních skautských táborů na Českomoravské vrchovině).

Wolker od školních let psal básně a vedl si deník, Soustavně literárně tvořil od svých 17 let, do r. 1920 si vyzkoušel množství literárních žánrů i stylů, než našel svou svébytnou polohu. Studoval **práva** na Karlově univerzitě v **Praze**, kde se zapojil do literárního života (navštěvoval také přednášky F. X. Šaldy na filozofické fakultě). Byl členem sdružení moderní kultury **Devětsil** (společně s Vítězslavem Nezvalem, Jaroslavem Seifertem, Vladislavem Vančurou aj.), kde vznikl umělecký směr **poetismus**; Wolker jím byl částečně ovlivněn, ale z Devětsilu odešel na protest proti malé politické angažovanosti skupiny.

Ve Wolkerových politických názorech se spojovalo přirozené tíhnutí ke **katolickému křesťanství**, vycházející již z dětských let, s **levicovou orientací** (podobně jako u jiných autorů: Jindřicha Šimona Baara, Otokara Březiny, F. X. Šaldy...). Hlásil se k **proletářskému umění** – uměleckému proudu živému po První světové válce v souvislosti se vstupem širokých dělnických vrstev do povědomí veřejného života, což souviselo s obecným obratem euroamerické společnosti doleva. Wolker dokázal proletářské umění obhajovat i v teoretických statích. V r. 1921 vystoupil z katolické církve a vstoupil do **komunistické strany**.

Wolker se stal v povědomí české literární veřejnosti **básníkem dospívání a mládí**. Jádrem jeho díla se vejde do pouhých dvou básnických sbírek, z nichž každá zachycuje jednu z poloh přerodu chlapce v dospělého mladého muže.

Sbírka *Host do domu* (1921) vidí svět, v němž převládá harmonie a pozitivní city člověka vůči okolí i lidí k sobě navzájem. Potřeba prosté lásky a sounáležitosti je líčena stylizovaně dětskýma očima, přičemž cena této mezilidské blízkosti je hodnocena již poučeným dospělým pohledem.

Sbírka *Těžká hodina* (1922) je naplněna vědomím dramatičnosti a tragičnosti světa, založeného na sociálních rozdílech, které produkují negativní emoce i dramatické individuální osudy a jež lze překonat kolektivismem a vírou v lepší budoucnost.

Wolker si vytvořil **svébytný básnický styl**, založený na využívání **běžného jazyka** (v tom se shodoval s obecnými trendy meziválečné beletrie, zdaleka ne jen české), ozvláštěného vystiženými **paradoxy** každodenní lidské existence a **kontrastním uplatňováním naivizujících poetismů a až vulgarizujícího naturalismu**. Wolker **střídá pravidelný rým s volným veršem**, žánrově postupně tíhne k **sociální baladě**.

Wolkerův život byl tragicky přerován vážnými zdravotními problémy. V r. 1923 byla Wolkerovi diagnostikována **tuberkulóza** a navzdory léčebným pobytům (mj. v tatranských sanatoriích) na ni zemřel ve věku pouhých 24 let.

Podle jeho básnické sbírky *Host do domu* se nazýval významný literární časopis 60. let, dnes je jeho následovníkem časopis *Host*. V Prostějově se každoročně koná soutěž ve studentské recitaci *Wolkerův Prostějov*.

Některá díla:

Básnické sbírky **Host do domu** (1921; v ní básnická skladba *Svatý Kopeček*, vytvořená metodou pásma volných asociací – inspirace surrealistickou básní *Pásmo* od francouzského básníka Guilauma Apollinaira), **Těžká hodina** (1922);

Teoretická stat' **Proletářské umění** (1922);

Pohádky **O milionáři, který ukradl slunce**, **Pohádka o Johnym z cirkusu**.

Vlastní epitaf:

Zde leží Jiří Wolker, básník, jenž miloval svět
a pro spravedlnost jeho šel se bít.
Dřív než moh' srdce k boji vytasit,
zemřel – mlád dvacet čtyři let.¹

Host do domu (1921)

Chlapec

Pokora

Stanu se menším a ještě menším,
až budu nejmenším na celém světě.

Po ránu, na louce, v létě
po kvítku vztáhnou se nejmenším.
Zašeptám, až se obejmou s ním:
„Chlapečku bosý,
nebe dlaň o tebe opřelo si
kapičkou rosy,
aby nespadlo.“

Poštovní schránka

Poštovní schránka na rohu ulice,
to není nějaká lečjaká věc.
Kvete modře,
lidé si jí váží velice,
svěřují se jí docela,
psaníčka do ní házejí ze dvou stran,
z jedné smutná a z druhé veselá.

Psaníčka jsou bílá jako pel

a čekají na vlaky, lodě a člověka,
aby jak čmelák a vítr je do dálek rozesel,
– tam, kde jsou srdce,
blizny červené,
schované v růžovém okvěti.

Když na ně psaní doletí,
narostou na nich plody
sladké nebo trpké.

Poznámka:

blizna – svrchní část pestíku (střední části květu), slouží k zachycení pylových zrněk.

Žně

Slunce je veliký básník
a napsalo krásnou báseň
zlatým perem
na naši zem.

Muži bez kabátů,
ženy s červenými šátky,
děcka na mámině sukni
přes celý den
jen
čtou a čtou a čtou.

Na kopečku nad polem
také já chci říkat tu báseň,
volat,
aby stařecci v dědině až na práh vyšli
a slyšeli, co slunce napsalo,
ale slova jsou tak veliká,
že neprojdou mými ústy,
a jen cítím, že jsem:
klas v řadě,
písmeno,
vykřičník!

Poznámka:

dědina – v moravských nářečích *vesnice*.

Žák

V lese se učit,
to znamená d'ábelskou trpělivost.
Les má pichlavý chvost
a šimrá jím pod nosem, do uší, do očí.
„Žáku,
kniha ti ve stínu nadává hlupáku,
– zabij ji!
Skoč
na výsluní!“
Slunce se směje, ať nebe duní.
Zavolá na tě bronzovým hlasem:
„Hochu,
všechno už umíš, co potřeba na dvacet let!
Pohod' mi svět
do náruče,
do srdce jej zabal,
ať se nepotluče!“

K svátku mé milé

Den jako jesle tichý je
na svátek Panny Marie.
A já nejsem Josef ani Bůh Otec,
a přece vás, milá, mám rád.
Jdu vám až večer gratulovat,
protože večer je světnička s andělem
a chlév s narozeným dítětem.
Dělníci už se z práce vrátili,
na nebe první hvězda vyletí.
Nesu vám: básničku, kvítko a objetí,
lásku ve třech osobách.

Háj

Až jednou se ožením,
budu mít dvanáct synů,
dvanáct synů jako dvanáct břízí.
Má žena v nich jako bílá kaplička v zeleném háji zmizí
a já budu před ni klekátkem mechem obrostlým.
Vnučky-družičky budou na mě klekat,
modlit se čistýma očima,
a až se zšeří,
Pán Bůh bude chodit k nám na večeri.

Ukřižované srdce

Ze soboty na neděli

V noci ze soboty na neděli
náměstí se rozveselí.
Ztroskotaní opilci
domů se vracejí sami a sami,
rozmlouvají s lucernami
o týdenní robotě.
Zpívají tvrdé písničky
o štěstí a lásce
a jejich písnička kamenná
rozbíjí okna skleněná.

V den výplaty
peníze má, i kdo není bohatý.
Měsíc je jak panna bílý,
opilí se životem neopili,
oni jej zapili rumem a slivovicí

jako chorobu žaludeční
nebo lásku podvedenou.

V noci ze soboty na neděli
ztroskotaní lidé velmi zesmutněli.
Dnes vidí všechno trojitě,
což je pranic nepotěší,
neboť je všechno třikrát těžší.
Proto v ten čas v smutných tmách
zjevuje se jim Pán Bůh ve třech osobách,
ve jménu Otce říká jim: Synu!
ve jménu Syna říká jim: Bratře!
a ve jménu Ducha svatého tiše je pohladí po
čele
řka: „Ještě dnes ráno bude neděle.

Host do domu

Host do domu

Tvé vlastní srdce to bylo, co řeklo ti: Lazare, vstaň!
a já s tebou vyšel jsem z kamenné světnice.

Zaradovali jsme se oba velice,
když jsme našli nové a dovedné ruce na svém těle,
zemi jsme do nich uchopili převesele
a země byla těžká jako práce modrookých havířů
a země byla slavná jako rodinná kamna při večeři.

Na kamenném chodníku
poznáš svátek nejlépe.
I my jsme jej poznali a proto půjdeme
na pouť k svatému světu.
Však my už cestu docela dobře najdeme,
vždyť ne hvězda jediná,
ale hvězd tisíce
dobře nás povedou na všechny strany od bílého měsíce,
protože se na všech stranách narodila
pacholátka.

Na konci dědiny
rostou tiché květiny,
ale tu v předměstí
roste jen bída a neštěstí.
Pod obrazem umučené rodiny
petrolejová lampa věčně svítí.
S hladovými se chceme nasytiti, –
zde je naše první zastavení.
Do prázdných talířků oči své k noclehu položíme,
z krve a ze sazí básničku vystavíme,
básničku jako velikonoční svíci,
bílou, svítící, potěšující,
o cestě k ráji.

Lidé
lidem
dveře
otvírají.

Host do domu –
– a ještě někdo.

Poznámky a vysvětlivky:

havíři – horníci; **Lazar** – v Novém zákoně muž, jehož Ježíš Nazaretský vzkřísil z mrtvých;
pacholátka – chlapečci.

Svatý Kopeček

Žlutavý kostel vlá na hoře zelené,
to je korouhev této krajiny tiché a svččené,
to je Svátý Kopeček u Olomouce, místo pro poutníky a výletníky,
osada dodávající dělníky továrně Kosmos a továrně na hřebíky,
Panna Maria se zde zjevila a stále zjevuje se
babičkám s nůšemi a dětem na chraští v lese,
zde jsou mé prázdniny od narození až do let dvaceti
v borových pasekách a lískovém houšti dobře zasety,

a já jsem procesí dychtivé božího slova,
přicházím z daleké Prahy a rodného Prostějova,
dospělý chlapec, student a socialista,
věřící v sebe, železné vynálezy a dobrého Ježíše Krista,
dubnové stromy, silnice bílá a přec smutného něco tu je,
jdu navštívit babičku chorou a dědečka, který ji ošetřuje. (...)

Vida, tu Karel Šnajdr, můj prastarý kamarád, ve skutečnosti stojí,
dnes, jako vždy, rámeček našemu přátelství dělá sekera, trakař, pařezy a trochu chvojí,
ač vyrostl na siláka, přec vítáme se, jak sluší na kluky,
u sedláka sloužil, pak u dráhy našel si místo a ztratil je v době výluky,
příběhy ze svého života mezi ranami sekerou si podáváme jako kus společného chleba,
mlátiti do pařezů je práce bohumilá a jest jí zvláště třeba,
přitom si vzpomínám, na co bych zapomněl díky krásné pohodě,
na otlého učitele, jemuž sloužím za zlý příklad ve škole a v hospodě,
na cukrátkové dámy v hedvábných kornoutech s pohledy veřejně dobročinnými,
nejvíc můj široký klobouk vzbudil mravního odporu mezi nimi;
každý člověk, když už byl mlád, měl staré své nepřátele,
dnes však sekerou vyvrátíme i rány na svém těle.
Po práci hladoví na vlastních slovech si pochutnáváme,
království naše je z tohoto světa, který tu máme,
pokorným řemeslníkům dobrou zeměkouli do rukou vložili,
osázíme ji stromy, domečky, láskou a automobily,
bída je široké moře a chudí hledají přístavy,
slunce je divoký revolucionář, den zboží a přes noc jej znovu vystaví,
my máme raději červené panenky než staré, chamtivé vdovy,
vyprávíme si o velikém Rusku a statečném Leninovi,
myšlenky naše jsou zelené a vysoké jako stromy v lese,
dnes, zrovna tak jako za mlada, na vršky jejich šplháme se,
žádná víra není laciná, kterou jsi šťastný a laskavý,
z polínek u kmen dítě pro maminku zázračný zámek vystaví,
my nejsme rozumní, kdo by byl rozumný ze všech nejvíce,
nedal by šesták stařence, žebrající na konci města u nemocnice,
a nemoc nechodí jen po lidech, ale i po horách a po celém světě,
na modré pasece my chlapani se shodli, že, světe, uzdravíme tě....

Těžká hodina
(1922)

Těžká hodina

A.M. Pišovi

Přišel jsem na svět,
abych si postavil život
dle obrazu srdce svého.

Chlapecké srdce je písnička na začátku,
plán pro zámek, který bys lidem jak milé dal k svátku,
ale mužovo srdce jsou ruce a mozoly,
které se krví svou do cihel probolí,
aby tu stála alespoň skutečná hospoda u silnice
pro ušlé poutníky a pro poutnice.

Dnes je má těžká hodina.
Chlapecké srdce mi zemřelo a sám v rakvi je vynáším,
a zemřelým trpě, trpím i tím,
které mi v prsou se roditi počíná.
Dnes je má těžká hodina;
jedno srdce jsem pohřbil a druhé ještě nemám,
sesláblý úzkostí, sesláblý samotou
marně se bráním studeným stěnám
pokoje svého
uštěpačného.

Milenčin dopise, lampo, kniho kamarádova,
věci zrozené z lásky, světla a víry,
dnes při mně stůjte a třikrát mi věrnější buďte,
když zůstal jsem na světě sirý,
a modlete se,
aby mi narostlo srdce statečné a nesmlouvavé,
a věřte dnes za mě, že tomu tak bude,
a věřte dnes za mě, že postavím
dle obrazu jeho
život člověka spravedlivého.

Já mužné srdce ještě nemám,
sám v těžké své hodině;
a proto nevěřím.

Poznámky a vysvětlivky:

Antonín Matěj Piša (1902 – 1966) – český básník a publicista.

Balada o nenarozeném dítěti

Nejdřív se na sebe usmáli,
potom se do sebe zamilovali
u lucerny na nábřeží,
kde voda běží a běží
a lidé stojí, jako by odrazem světél na ní byli.
Nakonec se spolu políbili.

Milenci jsou lidé bohatí,
pokladů mají, že jich nelze vypočítati:
ruce, oči, prsa a ústa.

„Za město, má milá,
vede cestička bílá
a za městem hluboko v obilí
se zelené meze zrodily.
Tam poklady své spočítáme,
tam si je věrně odevzdáme,
aby nám neshořely
nebo neodletěly
jako ptáci
ohniváci.“

Za město šli a večer už byl,
o lásku nadarmo nikdo neprosil;
i mladí se smějí milovat,
i chudí se smějí milovat,
z lásky se člověk narodil,
za město šli a večer už byl.

Zprvu se bránila,
zprvu se bála,
nakonec se ale přece odevzdala.

Proč bych mu tělo své nedala,
tělo své z krve a života,
když jsem mu srdce už dala,
své srdce z krve a života?

Láska je žena a muž,
láska je chleba a nůž.
Rozřízl jsem tě, milá má,
krev teče mýma rukama
z pecnu bílého.

Když nohy domů se vracely,
daleko bylo od dveří k posteli,
když noc hoří, peřiny nehřejí,
té noci na srdci se jí
dětská ústa narodila.

Té noci plakaly čtyři holé stěny,
že těžko, těžko bude dát
hladovým ústům krajíc ukrojený.

Měsíc nad městem svítící
se třikrát naplnil a dvakrát has,
když po třetí hasl nad černou ulicí,
dětská ústa k srdci promluvila:
Maminko milá,
já jsem láska,
která by ráda se narodila!

Když to slyšela,
k milému běžela.
Pokojík jeho byl smutný a studený
jak těžká hlava mezi slabými rameny.

Když se to oba dověděli,
na pelest sedli.
Tiší byli, bledí byli,
k lásce a zabítí sbírali síly.

„Dnes
naše srdce, milá má,
a ostatních srdcí tisíce
jsou jenom na půltu hospodské sklenice.
Stačí se zpítí zahořklým rtům.
Nalili krev jsme a vypili rum.
Statisíce lidí se milovalo,
žádné dítě se nenarodilo z nich,
– ni naše se nesmí narodit.
To není hřích,
to je jen bída.“

Slunce už nesvítí,
hvězdy už nezáří,
odešli k lékaři
milenci dva.

Tam nevede cesta bílá a měkká,
tam se jde po schodech z kamene
a v čekárně se čeká,
dlouho a dlouho se čeká,
až dveře strašlivě zavřeně
se otevrou pohledem žlutým a kosým
a řeknou: Prosím!

Lékař měl ruce z karbolu
a slova z ledu:
„Nemocné ženy léčit nedovedu,

spravuji jenom zlámané věci.“

Blůzičku svlékl,
prsty jí na prsa bubnoval
smuteční pochod.

Ó ženo,
slyšíš ten hlas,
co na prsu hořel ti?
Teď naposled zakřičel ještě.
Teď zhas.

On zatím stál,
u dveří, na prahu pokoje stál.
Však oči jej zradily a nestály s ním,
křečovitě kráčely za její bolestí,
za její bolestí, za vozem pohřebním,
kola skřípěla, podzimním vítr vál.
Udělal jsem to já?
Já jsem to udělal.

„Podej mi, můj milý, ruku,
až půjdem po schodech dolů.
Už nejsem statečná a budu plakati,
že z bohatství všeho

mně v kapse zbyla jen lahvička eumenolu,
že jsem jen rána,
mrtvými rukama dítěte zobjímaná.

Já nejsem žena,
já jsem hrob.
Dvě oči na mně stojí, jako dvě svíčky,
co na podzim hoří za dušičky,
a nikdo se nade mnou nemodlí.
I žena chce svět lepší a jinačí
a žena jen pláče, když ruce na to jí nestačí.“

Večer
mnoho milenců smutných je,
že to, co žít mohlo, nežije,
a mnozí ani smutní nejsou,
protože to nedovedou.

Slunce na zemi svítilo
a stromy zůstaly lysé,
lidé se na zemi milují
a láska nenarodí se.

Nenarodí se?

Poznámka:

eumenol – druh bylinného léku, používá se při gynekologických potížích; **karbol** – fenol; látka s antiseptickými účinky, používá se ve zdravotnictví a vytváří typický nemocniční pach.

Tvář za sklem

Kavárna „Bellevue“ je říše
stavěná z hudby, tepla a plyše,
z oken má vysoké průhledné hranice,
které ji dělí od zmrzlé ulice.

Dnes jako jindy páni si za stoly sedli,
důstojní páni a vznešené dámy
ústa si probodli úsměvy, kravaty drahokamy
a v teple, hudbě a v plyši
noviny na oči posadili si,
aby přes tyto brejle z papíru viděli,
že svět je veselý, protože sami jsou veselí
v kavárně „Bellevue“.

Když tu tak seděli teple a ctihodně
s rukama vyžehlenýma,
tu stalo se, stalo, – ne zcela náhodně, –
že na okna skleného tenounkou hranici
přítisk tvář člověk, který stál v ulici,

výrostek zpola a zpola muž,
a pohledem ostrým a chladným jak nůž
prořízl okno a vbod se v tu nádheru,
v číše a valčík, v zrcadla pro milenky,
v břicha a teplo, fraky a peněženky,
a zůstal v nich trčeti čepelí,
i když ty oči dvě zmizely.

Tenkrát se stoly staly
náhrobky mramorovými,
pohřbení šťastlivci se usmívali
mrtvolně mezi nimi,
sklepníci v šatech smutečních
z šedého kouře věnce nosili,
před okny žila ulice, bída a sních,
za okny civěly mohyly
v kavárně „Bellevue“.

Poznámka:

Bellevue [belví].

